

TECHET PÉTER

Konzervatív állítmány

„...megyek a nincsből a van felé”

(Bereményi Géza)

szille Zoltán 2002-ben állítólag azt mondta barátainak, hogy nem élné túl, ha „azok” megint visszatérnek. Am „azok” nem voltak tekintettel Zsille Zoltánra – és visszatértek.

A mély tekintetű, egykori disszidens azon év őszén hunyt el. Temetésén még egyszer, utoljára összejött a valahai ellenzék. Nemcsak Lovas István vagy Schmidt Mária jelent meg, de TGM és Magyar Bálint is ott volt a gyászmenetben. E sorok írója aznap lett tizennyolc éves.

1.

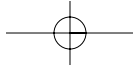
2002-ben elbukott a magyar jobboldal, világossá vált, hogy itthon nincs erős polgári társadalom. És a választások azt is bizonyították, hogy még a kedv sincs meg hozzá. Inkább kellett Medgyessy Péter felelőtlen populizmusa, mint a polgári kormány építkezése. A magyar társadalomnak nem volt ideje, hogy az alapoktól várja ki polgári otthonunk felépülését – jobban hitt annak, aki hamarabb ígérte az erkély és a szép kilátás luxusát, mint az alapozás fáradságát.

Ezen elkeseredett időkben nézett szembe Láncki András a maga konzervatív kiáltványában a magyar valósággal és a magyar konzervativizmus rövid távú sikertelenségével. Azzal a paradox helyzettel, hogy a magyar polgári konzervativizmus egy olyan polgári világot akarna megőrizni – amely egyelőre még megalkotásra vár.

Úgy tanultuk, s úgy tudjuk, a konzervatív nem a hirtelen változásokban, hanem a lassú haladásban hisz. Abban, hogy a múlt generációi által felhalmozott tudásra, szellemi és anyagi javakra lehet csak építkezni. A nemzedékek beszélgetése, egymásba fonódása adja ki a történelmi fejlődést, amint a liberális Burke gondolta. „Minden konzervativizmus alapja [...] a megőrzés, a konzerválás, a folytonosság fenntartása, irtózás minden radikalizmustól”, írta a konzervatív filozófus is 2002-ben. Ám ő is számot vet azzal, hogy Magyarországon egy konzervatív polgár kevés megőrzésre méltót találhat, ha körbetekint hazáján. Hiába mutatnánk fel régmúltunkból bármi szépet – a közbejött idők nem ideiglenesek a magyar történelemben, nem alkotnak kivételt a szabályosságban, hanem immáron szervesültek, s mára valósággá váltak.

Itthon a polgárosodás eleve megkésve zajlott, és nem alulról felfelé, hanem megfordítva. A magyar polgárság, a dzsentri réteg elsősorban az elszegényedett, s így birtokaiból a városba, kényelmes létmódjából állami hivatalokba kényszerült

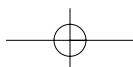
nemességből alakult ki, no meg azon zsidó és német származású honorációértelmiségekből, kiktől a magyar történelem során rövid úton sikerült – deportálások és kitelepítések révén – megszabadulni. A magyar jobboldal azt szenvedti, hogy olyan hagyományra kéne építkeznie, amely egykoron is csak sporadikusan volt itt-hon jelen. Mert Magyarország nemcsak az elmúlt hatvan évben állt a cseheknél vagy a németeknél hátrébb – de történelmének majd minden időszakában. A magyar középosztály egy jelentős része így sajnálatosan azon Kádár-korszak idején alakult ki, amikor az agrárius országot nem nyugatosítani, hanem éppen egy keleties modellbe kényszeríteni akarták az ország új urai. Ahogy Faludy írta: Azsiába tolni Magyarországot.

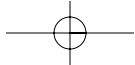
Hol állt azonban ez az ország megelőzően?

A kiegyezés zsákutcája – amint Bibó István helyesen ismerte fel – egy már megszületésekor is avított rendszert hozott létre, amely nem vetett számot az új birodalom tényleges belső és külső körülményeivel. Nem azt állítjuk, hogy ne lett volna a kiegyezés utáni időszak Magyarország történetének emelkedő pályája, felívelése, európaizálódása – de a ma távlatából nem hagyhatjuk már figyelmen kívül e korszak végeredményét sem. Az első világháborúba sodródás, az ország tragikus megcsonkolása, a közép-európai népektől való elidegenedés, a velük való ellenséges viszony szintén eme dicsőséges 1867 utáni politika eredménye. Pedig a Monarchia Európa legmodernebb állama lehetett volna. Sokszínűségével, gazdasági lehetőségeivel, földrajzi adottságaival, tudományos, irodalmi teljesítményeivel Európa legérdekesebb, legintenzívebb tájéka volt a *fin de siècle* erotikusan izgalmas rövid éveiben – ám végül mégis elbukott. Nem azért azonban, mert megelőzte volna korát. Éppen ellenkezőleg. Nemcsak megelőzni, de felismerni sem tudta a XIX. század végének új kihívásait az osztrák és a magyar nemesség kompromisszumos megoldása.

A Monarchia elbukott, s helyén olyan űr keletkezett, amelyet a mai napig sem töltött be senki sem. És bár Magyarországon mindig erőre kap a közép-európai-ság gondolata – mintha északi vagy déli szláv, román és germán szomszédaink már a maguk útját járnák inkább. Hitler, Sztálin, a hidegháború tán végleg ketté is szakította ezt a régiót. Nyugat és Kelet feszül itt egymásnak – pedig mindkét irányba csak prédának, s nem társnak kellünk.

Trianonban az ország nem pusztán ásványkincseit, hegyeit vagy tengerpartját veszítette el, de kulturális megtámasztottságát is. Kolozsvárt, Temesvárt, Kassát és Pozsonyt. Nagy múltú polgárvárosokat. Az értelmiség, az egyetemi világ felpakolva hurcolkodott az összezsugorodott, vörösteror által is megtépázott anyaországba. A Horthy-korszak sikeresen tudta konszolidálni mindezt. Noha nem vált mennyországga, de élhető, működő állam lett Csonka-Magyarország is. A kezdetben előnyös autoriter kormányzási mód idővel azonban kontraproduktívnak bizonyult – nem mintha könnyű lett volna a belső mozgás a külső mozgástér folyamatos szűkülésével. Magyarország azonban túl hosszú ideig maradt egy barok-

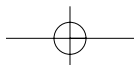
kosan fülledt közeg. Dzsentrikkel, főurakkal, fináncbárókkal, pompás körmenetekkel, irredenta jelszavakkal, német szövetséggel. Urambátyámokkal és nagyságos asszonyokkal. Elég csak egy szempillantást vetni észak felé, hogy érezzük a különbséget. Csehszlovákia emez időkben alkotmányos, parlamentáris demokráciaként működött fejlett iparral, demokratikus jogrendszerrel, középkori polgárvárosokkal, soknemzetiségű Prágával.

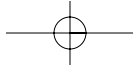
Magyarország úgy érkezett a második világháború végéhez, hogy romokban hevert, de a romokból sem lett volna újjáépíthető egy polgári Magyarország. Nem is a romokból, az anyagból, hanem eszmékből – főleg a népi írók és a liberális polgárság gondolataiból – születhetett volna meg 1945-ben az a Magyar Köztársaság, ahol szélesre nyílhattak volna a polgárosodás kapui, ahol a kisgazdaságokra és magántársaságokra épülhetett volna fel egy semleges, európai, polgári Magyarország. Az anyag azonban mást akart.

A második világháborút ismét a büntetés zárta le – hiába panaszolta fel már az első világháború után is egy Carl Schmitt vagy egy Bibó István az azt követő békék hibáit. Hogy nem lehet úgy békét kötni, hogy az nem barátokat, hanem további ellenségeskedéseket hagy hátra. A második világháborúban a győztesek ismét büntetni akartak. És csak csendben jegyezzük meg, hogy e büntetés a németbarát magyarokat még mindig jogosabban érte, mint a lengyeleket vagy a cseheket.

Egy olyan ország jött létre 1949-ben, ahol nem a maradáshoz, hanem a távozáshoz kellett polgári tartás. Egy diktatúrában minden élethelyzet beszennyeződik. Kertész Imre tán nem véletlenül nyilatkozta novemberben, hogy még családot sem érdemes alapítani egy zsarnokságban. A diktatúra attól különbözik az autoriter rezsimektől, hogy csak kifelé lehet menekülni. A salazari Portugália, a francói Spanyolország élhető ország volt – a szó deskriptív és értékelő értelmében egyaránt. Ha a külső díszlet nem is nyerte el mindenki tetszését, a gazdaság, a tudomány, a család, az egyház, az irodalom autonóm világaiban mindenki menedékre lelhetett. A Rákosi-rendszer azonban vállalhatatlan volt. Azon értelmiségiek, akik bármilyen szinten mégis szerepet vállaltak benne, tekintélyüket dobták el. Ma már mindenki tudja, hogy nem Veres Péteréknek, nem Ortutay Gyulának, nem a Nemzeti Parasztpárt megalkuvóinak lett igazuk – még akkor sem, ha készséggel ismerjük el, hogy kompromittálódásuk révén a népi baloldaliak tán a borzalomban is a lehetőségek kis ösvényeit keresték csupán. A jelen ítélete azonban szigorú: egy diktatúrában nincsenek járható ösvények. Persze mindig kérdés marad, hogy meddig szennyeződhet be az egyén, ha ezzel a közösség javát véli szolgálni.

Természetesen az 1990 előtti szocializmus nem egységes korszak. A kádári újabb kiegyezés – amikor az Öreg lekacsintott, s a nép meg vissza – azt igazolta, hogy miként lehet éppen az egyéni boldogulás kizárólagosságával lezülleszteni egy közösséget. A Kádár-rendszer azonban biztonságot teremtett, egyszerű, szegényes, kistílű jólétet adott azoknak, kiknek korábban a folyosó végére kellett kimenniük a dolgukat végezni. Mivel Magyarország többsége sohasem ismerte a polgári létmódot, az ország jelentős részének nem tűnt fel, hogy mennyire nyomorúságos az

élete. Hogy a zsírosnak hitt jólét emez időszakában került végképp nyugatra Bécs és keletre a magyar főváros. A nyolcvanas évekre azonban elkényelmesedett a szocializmus langymeleg lavójában a társadalom – így meglepetésként érte, hogy kiborult alóla az egész. A rendszer tehát nem azért bukott meg, mert túl hangosan szólt volna a Szabad Európa Rádió vagy mert túl sokat stencileztek volna a demokratikus ellenzékiek. Nem is azért, mert a magyar nép rendszerváltást akart volna.

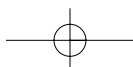
Nem a felépítmény bukott el, nem a szocialista ideológia mondott csődöt – elvégre egy eszmének nem feltétele a megvalósíthatósága –, nem a népnek lett elege, nem a helyi vezetők lettek bátrabbak, hanem a gazdasági alap rogyant meg. Akik közelebb voltak hozzá, hallhatták a recsegést, így időben megkezdhették a felkészülést. Éppen ezért képzelhető el, hogy Medgyessy Péter tényleg az IMF-nek kémkedett már a nyolcvanas években – persze nem hazafias, hanem egyéni, nagyon is „fincsi” szempontokból.

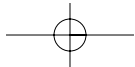
A szocializmus nem a magyar nép, nem a magyar pártelit, nem a reformkommunisták, nem a demokratikus ellenzék, nem az értelmiség miatt dőlt ránk. A történelmi hűség kedvéért és mai állapotaink megértése érdekében nem árt lehántani minden heroizmust az 1989-ben történeletről. Akkori politikusaink legfeljebb csak a recsegés zajára eszméltek. Ki hamarjában gyorsan felismerte, hogy 1956-ban mégiscsak népfelkelés volt, ki inkább gyakorlatibb teendőkkal volt elfoglalva, s a privatizálásokban lelte örömét. A szocializmusnak azonban nem azért szakadt vége, mert a reformkommunisták reformálgatni kezdtek, nem is a honi nagy szavak vagy az ellenzékiek suttogásai döntötték meg. Amint Horn Gyula sem azért vágta át olyan bátran a vasfüggöny egy darabját, mert akkorra jött volna rá, hogy a magyar nép bezártan él. Aki tudta, az a hatvanas-hetvenes években is tudhatta, hogy Magyarország nem demokrácia, hogy 1956 népfelkelés volt, hogy a nép bezárva él egy országnyira bővített börtönben. Nem kellett már bátorság ahhoz, hogy valaki 1989-re felismerje s kimondja: megbukott a szocializmus. Mert rég megbukott az már addigra. Reagan csillagháborús terve, határozottsága és Gorbacsov engedékenysége tán többet használt, mint bármely ellenzéki szamizdat, reformkommunista felismerés vagy ellenzéki szónoklat. Am éppen ezért nem a mi, hanem a felszabadítóink szabadsága jött el 1989 után.

A nyugati kapitalizmus sikertörténete Kelet-Európa elmúlt húsz éve – s nem a miénk.

2.

Mivel az új magyar rendszer a magyar nép részvétele nélkül született – maga is részvétetlen maradt hát a magyar nép valós gondjai, várákzásai irányába. Annyira absztrakt volt az új rendszer megalapozása, amennyire csak absztrakt lehet bármi, amihez semmi közünk, s aminek semmi köze mihozzánk. A magyar jogállam intézményei nem az évek során üresedtek ki. A magyar jogállam intézményei eleve

szervesületlenül jöttek létre. Másolatok, ültetvények, s nem a magyar fa gyümölcssei voltak.

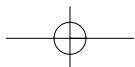
Egy rendszerváltás sohasem a felépítmény cseréjét jelenti. A rendszer nem a felépítmény, hanem maga a mindenkori társadalmi-gazdasági alap. Persze a gazdaság sem minden, ahogy Marx hitte: pusztán a gazdasági rendszer módosulása nem jelenti azonnal a társadalom megváltozását.

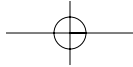
A gazdasági alap voltaképp 1988-ban – tudatosan a politikai rendszerváltást megelőzően – már kapitalista is lett. A Sárközy Tamás kidolgozta gazdasági törvény révén megnyílt a lehetőség arra, hogy a régi politikai rendszer urai átmenthessék magukat az új gazdasági rendszerbe. Így lettek a szürke öltönyös párttitkárokból lila zakós vállalkozók. És azok is maradhattak – hiszen a politikai-társadalmi rendszerváltás csak az intézményeket érintette.

1989-ben mégis magasra csaptak a várakozások reményhullámai. Ám amint a polgárember nem attól polgár, mert számos ezüst evőeszköz van az asztalán, hanem mert használni is tudja őket, ugyanúgy a polgári jogállamiságnak sem az intézmények léte, hanem ismerete, használhatósága ad értelmet. Angliában nincs írott alkotmány, gyakorlatilag nem is érvényesül teljességgel a hatalommegosztás elmélete – mégis jobban működik, mint megannyi posztoszocialista állam, ahol a rendszerváltók felhalmozták mindazon intézményeket, amelyekről nyugati tankönyvekben valaha olvashattak. „A rendszerváltás által kialakított rend s annak legitimitása kizárólag a jogi pozitívizmus előírásai szerint alakult ki... [...] Így viszont valamennyi politikai intézményünk magán hordja az 1989-es kompromisszumok morális és intellektuális lenyomatát...” – írta Láncki András 2002-es kiáltványában.

És részben így is van. A jogpozitívizmus a jogot teljességgel formálisan értelmezi: számára a jogszabály a mindenkori törvényhozó érvényes eljárásban kinyilvánított akarata. A jogot a szöveg, annak formája hordozza, érvényesülésének pedig egyetlen feltétele a mögöttes végrehajtás lehetősége, a kényszer mindenkorisága. A jog tartalma indifferens. Mivel érvényesülése a jogtételező akarat erejétől függ, a jogszabály társadalmi kapcsolódása egyirányú kommunikációhoz hasonlít: a jog üzeneteket küld a társadalom irányába, amelyeket a végrehajtás révén aztán kikényszerít. Az üzenetküldés számára lényegtelen a társadalom reakciója, viszontválasza. Legyen bármennyire is szervesületlen a jogszabály a társadalmi közegben, érvényességének eleve nem feltétele a megvalósulása. Érvényesülése pedig amúgy is biztosítható – jogszociológiailag igazolhatóan persze csak meghatározott ideig – a kényszer alkalmazásával. Ha azonban egy jogszabály egyetlen lehetősége a végrehajtás szigora – akkor a jog értelmét veszti. Annak végeredménye majd 2006 ősze lesz. „Nem a demokratikus intézményrendszert fenyegeti közvetlen veszély, hanem a demokrácia morális alapjának hiánya válik egyre szembeötlőbbé, s ezáltal közvetve a demokrácia intézményeit is a teljes kiüresedés veszélyezteti” – vette észre Láncki András már nyolc évvel ezelőtt. Azóta túl vagyunk e veszélyen, a kiüresedés bekövetkezett.

Nem volt ez persze teljességgel váratlan és meglepő. A nyugati jogállam fogalmait hosszas történelmi folyamatok, eszmecserék, traktátusok, forradalmak ered-

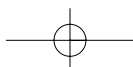
ményeként izzadták ki amott. Ezért van értelmük és értékük. A magyar társadalom sem spórolhatja meg azokat a küzdelmeket, amelyek a nyugat-európai polgári állam sikeréhez vezettek. 1989-ben azonban a csettintésben bízunk. A rendszer nélkülünk bukott meg, és egy egészséges új államiság, közösségiség megszületését is nélkülünk reméltük bekövetkezhetni. A jog azonban csak akkor szolgálja a mi érdekünket – és voltaképpeni feladata ilyen banális –, ha a mi erőfeszítéseinkben fogalmazódnak meg céljai, feladatai, s nem csak átmásoljuk egy nyugati tankönyvből. Mert ami a nyugati tankönyvben leírva vagyon, egy létező polgári társadalom évszázados küzdelmeinek végeredménye. Itthon nincs polgári társadalom, nem fogalmazódott meg közös cél sem – és így egyedülként maradt a forma, a jogszabály ridegsége. Polgári társadalom híján éppen ezért felettébb meglepő volt 2002-ben Láncki András nyugalma, aki mégsem a radikalizmust javasolta a jobboldal számára.

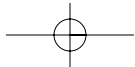
Mert bár a jobboldali, a konzervatív is lehet forradalmi – de egészen más irányba és irányból, mint a baloldal. A baloldal számára a forradalom a felhalmozott társadalmi tudás, szokás elsöprése. A baloldal minden társadalmi intézményben láncot lát. Láncot, amely – amint Rousseau írja *Társadalmi szerződésében* – a szabad embert leköti. A baloldal számára az évezredes kultúra nem az egyén kiteljesedésének lehetősége, tere, hanem korlátja. A baloldal számára az egyén csak önmagában lehet szabad.

A hagyomány a konzervatív világlátásban az a közeg, amely jelentést, értelmet ad az egyénnek. A baloldal viszont mindabban, amelybe az egyén nem szabad, önkéntes döntésével, hanem teremtettségével, születésével eleve kerül, csak a leláncoltságot látja. A baloldal a társadalmat megalkotni szeretné, a jobboldal viszont fenntartani és tökéletesíteni. Ám mi fenntartandó, mi tökéletesítendő van ama környezetben, amit 1989-ben vagy mostanság magyar társadalomként azonosíthatunk szociológiai szempontból?

1949-be sem polgári társadalomként érkezett a magyar állam. A kiegyezés és a Horthy-korszak mulasztásai miatt Magyarország nem panaszkodhatja fel, hogy a kommunizmus egy kifejlett polgári társadalmat vert volna szét. Mert ilyen nem volt. A kommunizmus nem a polgári társadalom folyamatosságát, hanem kialakulhatóságát akadályozta meg. Helyette egy korcs, szegényes felemelkedést kínált. Ami persze szintén nem lebecsülendő, ugyanis tény: a társadalmi mobilitás, az „ascenseur social” (társadalmi lift) leginkább a kádári korszakban indulhatott meg. Paraszti és munkásszármazású emberek tömegei kerülhettek középkorába, juthattak diplomához. A magyar polgárosodás paradoxona, hogy egy polgárellenes korszakra tevődött kiteljesedése, és ez meghatározta minőségét is. A Kádár-korszak mennyiségi, de nem minőségi értelemben hozott létre polgárokat. A polgárosodás is szocialista tervgazdálkodásban zajlott.

Ami 1949-re nem sikerült, 1989-re eltorzultan jött létre. A baloldal elűzte, lepusztította mindazt, amire 1945 után még épülhetett volna folytatás, kiteljesedés – és helyette létrehozott egy lakótelepi középosztályt. Bakunyin jelszavából, miszerint a pusztítás is építkezés, a baloldalnak mindenütt csak a mondat első feléig si-

kerül eljutnia. A baloldal megfosztja az egyént láncaitól, kiszakítja családjából, nemzetéből, közösségéből, nemiségéből – majd megdöbbenve bírálja azt a kulturális lezüllöttséget, globális egyformaságot, amely éppen az ő pusztítása révén jöhetett létre. Tamás Gáspár Miklós a berlini *Freitag* című hetilapnak tavaly augusztusban joggal és helyesen panaszolta fel az ifjúság barbarizálódását – de elfelejtette, hogy az ifjúság alól a baloldal kulturális forradalmi rántották ki a szellemi táptalajt. A mai hatvannyolcasok megöszülten – hacsak nem találtak azóta kényelmesebb pozíciókat a gazdaság vagy a politika világában – harcolnak a gazdasági globalizáció konformizmusa ellen, de elfelejtik, hogy a bírált nyugati fogyasztói társadalom utolsó akadályait (család, egyház, nemzetállam) éppen ők távolították el a párizsi vagy nyugat-berlini barrikádjaikon harcolva.

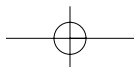
3.

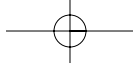
Miután 1989-ben az addigi eszmét elhajítottuk, nem találtunk helyette újat, amely közösségként egyesíthette volna valamely cél érdekében a magyar társadalmat. Megelégedtünk a formákkal, az intézményekkel, a textusokkal. A magyar rendszerváltók maguk vállalták fel, hogy megelégednek a legalitással – azaz az önkényesség tetszőlegességével. Egy társadalom azonban nem hideg formák, jogi parancsok révén jön létre. A közösségnek jogon túli feltételei vannak – a Carl Schmitt által jelzett *homogenitás*, a közös érdek, a közös cél. Mindaz, amit a szocializmus négy évtizede kiluggatott.

Heidegger szerint „a semmi semmizik” – márpedig a posztkommunista Közép-Európa legtöbb állama eme létállapotot vette fel. A semmi vált hagyományá. A csupasz ridegség. A legalitás kényszere.

Mit tehet ilyenkor egy konzervatív? Sopánkodhat például, hogy nincs mit megőriznie, nincs mire büszkének lennie. A konzervatív egyébként is jó a pesszimizmusban. Elmenekülhet a magánöröm ilyen-olyan zezugába. Antikváriumokba járhat, bélyegeket gyűjthet, magányos vacsorákat rendezhet, szobrokkal beszélgethet. És gyűlölettel tekintgethet kortársai felé. Megvannak ennek a mizantróp konzervativizmusnak is a szép hagyományai. Elég Joseph de Maistre-t, Louis de Bonald-ot vagy a reakció egyéb kiváló gondolkodóit említenünk. Donoso Cortés – ki elszörnyedt a forradalmakban felkelt nép látványától, a Petőfi által megénekelt föltámadott tengertől – az embert legszívesebben eltaposná, mint egy undorító férget, ha nem tudná, hogy Krisztus Urunk e megvetendő faj képében jött el hozzánk. („*El reptil que piso con mis piés, seria á mis ojos menos despreciable que el hombre.*”) Nem a gonoszság, hanem az elkeseredettség mondatta mindezt a spanyol konzervatív filozófussal.

2002-ben a magyar jobboldalon is volt *magyargyűlölet*. Szemünkbe fröccsent a magyar valóság – és irtóztunk, elborzadtunk tőle. A magyar jobboldal ekkor beszélt „panelprolikról”, „két Magyarországról”. A gyűlölet azonban nem konzervatív attitűd. A gyűlölet mindig radikális, pusztító, heves. Nem véletlen, hogy első sorban a baloldalé, a forradalmaké, a terrorizmusé.

Ám igenis piszkosul nehéz úgy konzervatívnak lenni, hogy nincs mit értékelnünk a körülöttünk lévő valóságból. A posztkommunista magyar valóság márpedig kevés megőrzendőt kínál. 2002 azt üzent a magyar jobboldalnak, hogy Magyarországon nincs többségben a polgári gondolkodás. 2002-ben Medgyessy Péter, egy egykori MSZMP-s politikus legyőzte a jóval fiatalabb akkori miniszterelnököt. Az embereknek nem a polgári jövő kellett, hanem az azonnali pénz. 2002 bebizonyította, hogy intézményekkel, jelszavakkal, ünnepségekkel, nagy szavakkal nem teremthető hagyomány, nem teremthető polgári társadalom. 2002-ben a Kádárrendszer buggyant ki a díszletek mögül.

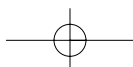
A konzervatív – ha elfogynak körülötte az értékek – elegánsan átvonul a könyvtárszobába, és lassú pipázásba merül.

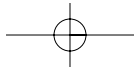
Vagy építkezni kezd.

A weimari korszak konzervatívjai számos tekintetben hasonló dilemmák előtt álltak, mint a századvégi-századeleji magyar eszmetársaik. Weimar idegen – amint Carl Schmitt írta –, *bodenlos* intézményeit bírálta az akkori újkonzervatív, *jungkonservatív* értelmiség is, miközben nem remélte s nem is akarta az első világháborúban elbukott wilhelminus császárság visszatértét. A protestáns német polgár fanyalgott az új urak származásán – elvégre munkások, zsidók, katolikusok jelentek meg a vezető tisztségekben –, de apolitikussága miatt a könyvtárszobába menekült inkább, s csak legyintett mindazt látva, amit a Nyugat válságaként, a kultúra hanyatlásaként élt meg. Voltak azonban olyan konzervatívok is, akik tetterősnek érezték magukat, akik – amint a fiatalon öngyilkosságot elkövetett, bohém életvitelű Arthur Moeller van den Bruck írta *Das dritte Reich* című programalkotó írásában – olyan állapotokat akartak teremteni, amelyek aztán megőrzésre méltóak. A konzervatív őrizni szeret, de ha nincs mit, akkor alkotni, teremteni, cselekedni is kész. Tehát forradalmi módon viselkedni. A konzervatív forradalom azonban éppen nem a *lánckokat* felszakítani, hanem visszahelyezni célozza. „A dolgoknak tehát vissza kell kerülniük a maguk természetes helyére” – ahogy azt Láncki András megfogalmazta. Ha kizökken az idő – mert a baloldali forradalmiság kizökkentette –, a jobboldali, konzervatív forradalmár feladata visszabillenteni.

2006-ban még arról szóltak az elemzések, hogy a baloldal végképp megnyerte a rendszerváltást, s Orbán Viktor másodszori veresége után az egykori állampárt utódszervezete fejezheti be az 1989-ben elkezdett folyamatot. Ő adhat értelmet a rendszerváltásnak. 2006 tavaszán egy tetterős szocialista pártot láttunk, és egy ismét csalódottan távozó Orbán Viktort. 2006-ban a Magyar Szocialista Párt legyőzte a jobboldalt. A Gyurcsány–Hiller-páros modernizálta az addig nehézkesen mozgó, túlsúlyos pártot. Aramvonalassá tette. A baloldal ismét vállalta a piros színt, s közben kitörni látszott a nyugdíjas otthonok klubdelutánjainak langymeleg világából. 2006-ban számos városi fiatal szavazott Gyurcsány Ferencre, aki fiatalabbnak, modernebbnek tűnt, mint kihívója.

Négy év telt el azóta, s ma a Magyar Szocialista Párt egy szélsőjobboldali szervezettel küzd a húsz százalék környékén a második helyért. Nemcsak esélye, de már reménye sincs a győzelemre. A modern pártból semmi sem maradt. Egy

megfáradt, veszekedő, korrump, idős párt az MSZP – nemcsak az országot, de önmagukat sem tudták megújítani a baloldaliak.

2002-nek még az volt az üzenete, hogy Magyarországon nincs biztos polgári többség. Erős polgárság híján ez annyira nem is meglepő. A Fidesz ezért baloldalra is nyitott, a kádári kisember felé is megnyílt. 2006-ban mindezt túlzásba vitte, és belement egy olyan ígéretési versenybe, amelyből Gyurcsány is csak az őszi beszéddel tudott kijönni. 2006-ban tehát nem jött el még az áttörés ideje. A jobboldal nem mert még lapozni – egyszerűen ki akarta tépni dühében a lapokat közös könyvükből. 2002 óta eltelt nyolc év ezért éppen így, a maga hosszúságában és fájdalmában volt felettébb hasznos. Nietzsche írja, hogy az emlékezés, az emlékeztetés legjobb eszköze maga a fájdalom. A magyar társadalom elmúlt nyolcéves szenvedése belénk égette a tapasztalatot: a baloldalnak soha sincs igaza. „*The right is right.*” Az osztrák konzervatív publicista, Erik von Kuehnelt-Leddihn fejezte be minden előadását e szavakkal.

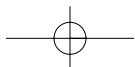
Mára a konzervatív jobboldal – értve ezalatt a szellemi hátországot – anyagilag, számbelileg és intellektuálisan képes is volt legyőzni a posztkommunista világot. Mindez ráadásul ellenzékéből sikerült neki, ezzel is bizonyítván azt a szabadelvű tételt, hogy építkezni nem csak állami pénzekből lehet.

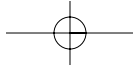
2002-ben még persze nem hittük, hogy erre is van esély. Az ember türelmetlen. A magyar jobboldali tömegek sem bíztak abban, hogy lassú építkezéssel lehetne lenyomni a posztkommunista valóságot. A forradalom romantikája 2006 őszién sokakat magával ragadott. 2006 forradalmi kísérlet volt – és mint minden forradalom, jelentését a kimenetele határozza meg. 1956 is hosszú ideig fasiszta csőcseléklázadásként volt ismert. Mert csak a győztes forradalmaknak jár ki az a végtisztesség, hogy forradalomként nevezzék meg őket.

A konzervativizmus viszont eleve nem egy forradalmi mozdulattal, hanem lassú partmosással ad mindig teret az értékes hagyomány folyamának – annak, amit aztán érdemes már megőrizni, óvni, védeni.

Chahdortt Djavann perzsa származású francia író írja egy helyütt: „ahhoz hogy lapozni tudjunk, további lapokra van szükség”. A baloldali forradalom minden lapot kitép – a jobboldal viszont mer lapozni, és rájön: vannak ám még lapok, amelyekre írhatunk. François Ost brüsszeli jogfilozófus szerint egy bizonyos hagyományból ki lehet lépni – de magából a hagyományból sohasem. Hiába ugrunk, szól Sinkó Ervin, mindenképp velünk ugrik a múltunk is. Lapkitépekkel csak pusztíthatunk. Magyarországon azonban már felesleges lenne az ilyesmi. Az intellektuális jobboldal lázadása abban állt tehát 2002 után, hogy a magyar jelen és múlt nagykönyvében új lapokat keresett – olyanokat, amelyeknek tartalma üzenhet még nekünk valamit, amelyeknek tartalma továbbírható, vagy amelyek ürességükkel kínálják az alkotás örömét, lehetőségét.

2002 óta Magyarországon kiépült egy konzervatív *Gegenkultur*. Ne feledjük: nem kormányzati, hanem ellenzéki pozícióban jöttek létre a jobboldali sajtóorgánusok, tévék és rádiók, került többségbe – mit többségbe?, kizárólagosságba! – a konzervativizmus az internetes világban, alakultak szellemi műhelyek, jelentek

meg szellemi ellenáramlatok, nőtt fel egy új jobboldali generáció. A balliberális értelmiség eközben megöszült, unalmassá vált, újságjaik, folyóirataik provinciálisak, szellemileg elszürkültek, kulturálisan kiüresedtek.

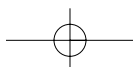
A XXI. század első évtizedét a konzervatívok nyerték – szellemi téren legalábbis. Schöpflin György 2004-ben, az akkor még létező Hamvas Béla Intézet szervezte konferencián amaz – akkor sokakat meglepő – várakozásának adott hangot előadásában, hogy az uniós csatlakozás révén a baloldal elveszti addigi önigazoló érvkészletét. A baloldal ugyanis 1989 óta a modernség, az európaiság képviselőjeként tetszelgett, s felhúzott orral járt-kelt azok között, akik – amint Tamás Gáspár Miklós leegyszerűsítette az 1990-es választás tétjét – nem a szabad demokráciákra, hanem Mucsára mondtak igent.

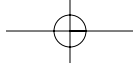
Miután a magyar jobboldal kinyílt a nagyvilág felé, s szellemileg elkezdett érdeklődni a külvilág folyamatai iránt, miután a fiatalság jobboldaliként lázadt a *posztkommunista Mucsá* ellen, felcserélődtek a szerepek. És mára a jobboldal sokkal nyitottabb, kulturáltabb, felkészültebb, mint a saját magát kereső honi baloldal. Odáig jutottunk, hogy még a nyugati baloldal folyamatairól is gyakrabban értesülhetünk a *Magyar Nemzet*ből – akár Lovas István sajtószemléi, publicisztikai vagy más szerzők írásai kapcsán –, mint a fejlece szerint szociáldemokrata napilapból. A magyar konzervativizmus korszerűbb, mint baloldali ellenfele. A két oldal között meglévő és egyre növekedő korkülönbséget pedig az illem miatt nem is részletezném.

Néha azonban a túlzott másolás vágya érződik az itthoni újkonzervatív terjeszkedésben. Olyan nyugati fogalmak, viták hazai meggyökereztetését remélik egyesek, amelyek eleve csak ott és akkor bírhatnak értelemmel, ahol és amikor megszülettek. Ez kiváltképp igaz a magyar konzervatívok anglo-mániájára. Helyesen válaszolta Láncki András az újkonzervatív *Kommentár* folyóirat 2006-os induló számában, hogy „[a]z angol titok [...], még ha meg is tudnánk fejteni, aligha használható Magyarországon. Az elmúlt kétszáz év magyar tapasztalata mást és másként tartalmaz.” A konzervativizmus nem hisz az univerzális válaszokban, nem gondolja, hogy ami kétszáz évvel ezelőtt Angliában vagy tegnapelőtt Párizsban bevált, az számunkra, a mi bajainkra is megoldás lehet. A konzervativizmus számot vet környezetével – és Magyarország periférikus helyzetéből adódóan nem feltétlenül ugyanabban és ugyanúgy érdekelt, mint a világtér központi hatalmai.

4.

A posztkommunista valóság nemcsak a szellemi értéktelenség, de a materiális szegénység állapota is. E magyar társadalmat veti meg a konzervatív – hiszen immáron már többször vágta el egy polgári kibontakozás útját –, ám keresztényi könyörülettel meg is kell szánia nyomorában, kiszolgáltatottságában. Mindezt azért fontos jelezni, mert a nyugati konzervativizmus – amely voltaképp a liberális piacgazdaság társadalmi feltételeinek mindenképpen védelmét jelenti – hajlamos a szociális hidegségre, érzéketlenségre, szőrösszívűsége. Ez persze azt is mutatja,

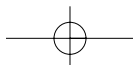

miként vándorol a jobboldal határvonala egyre liberálisabb irányokba az évtizedek során. René Rémond a jobboldalról szóló monográfiájában éppen ezért állapítja meg, hogy az ellenforradalmi konzervativizmus, a restauráció ideológiája az egyetlen jobboldali eszmerendszer, amely eleve a jobboldalon született. A ma konzervatívként ismert polgári szabadelvűség – liberalizmus lévén – a XIX. század elején még nagyon is baloldalinak számított, s csak midőn a baloldali republikanizmus leszorította jobbra, vált igazán mára mindenki számára egyértelműen jobboldali gondolatisággá. A szabadság szeretete – amely eme jobboldalra sodródott liberalizmus lényege – a gazdasági élet szabadságát akkor is védené az állam beavatkozásaival szemben, amikor az egyén szabadságára már sokkal több veszélyt jelentenek a megjelent monopóliumok, multinacionális cégek, gazdasági konglomerátumok, mint a legyengült nemzetállamok. Mára egyértelmű, hogy az egyén – a fogyasztó, a munkavállaló, a kiskereskedő – szabadságát nem az államtól, hanem az államtól régen túlnövő vállalatoktól kell óvni. Nyugat-Európában azonban – legalább is a gazdasági válságot megelőzően – éppen a jobboldal volt a gazdasági kíméletlenség, a munkaadók, a nagyvállalatok érdekeinek képviselője. A konzervativizmus „lifestyle-nyárspolgársággá” fajult, amint Matthias Matussek a *Spiegel*-ben megjelent tavaly őszi nagyesszéjében a német jobboldal szemére vetette.

Matussek apja kereszténydemokrata polgármester volt; a fiú úgy emlékszik, szülei generációja számára még a hegyi beszéd volt a konzervatív mérce. A nyugati konzervativizmusból ezt a szociális hajlamot, emberbaráti szeretetet hiányolja – márpedig a globális kapitalizmus világában igazán csak ez lehet a konzervatív ellenállás válasza mindarra, amit a piaci fundamentalizmus okozott világszerte.

Mert a konzervativizmus egyáltalán nem a mindenkori viszonyok szeretetét jelenti. A konzervatív nem azért védi a rendet, mert szívlelné a csendet, hanem mert a rendet természetjogi értelemben értelmezi. A hazugság rendjét, az igazságtalanság csendjét azonban elutasítja. A ma konzervativizmusának – kint is és itthon is – látnia kell, hogy a fennálló rend csak egy egyre szűkebb társadalmi réteg érdekét szolgálja. Magyarországon pedig még inkább igaz, hogy a konzervativizmus nem fogadhatja el a jelenlegi kapitalizmust, a jelenlegi tulajdonviszonyokat, a jelenlegi gazdasági világrendet. Az 1989-es kiegyezést felül kell vizsgálni. Mert különben a kommunizmus teremtette semmi után a kapitalizmus pusztítását tenénk csak hagyománnyá.

2010 ezért mindenképp korszakhatár lesz. A posztkommunista baloldal elbukott, mert képtelen volt megnyílni a társadalom valós problémái felé. Elbukott, mert legfiatalabb nemzedéke a politikában csak az azonnali haszonszerzés lehetőségét pillantotta meg. Ritka, hogy egy jobboldali pártnak voltaképp baloldali ellenfél nélkül kell választást nyernie. Mindez azonban nem a jobboldal elfogadottságát, hanem a baloldal elutasíthatóságát bizonyítja csak. Azon baloldalét, amely képtelen volt szociáldemokrata pártként képviselni a társadalom szegényebb rétegeit. A magyar jobboldal azoktól kap tehát fölhatalmazást kormányzásra, akik – ha lenne lehetőségük – továbbra is a baloldalra szavaznának. Ma Magyarországon a baloldal hiánya miatt látszik olyan nagynak a jobboldal. A jobboldalnak tehát

tudnia kell: a magyar választók nem urambátyámokat és nagyságos asszonyokat akarnak a hatalomban látni. A magyar társadalom nem a felelőtlen kapitalizmusra mond igent, amikor a jobboldalra szavaz. A magyar társadalom részesedni szeretne a közjavakból.

Az új konzervatív fordulatnak ezért kell a nemzetállami kereteket megerősítenie, a lokális gazdaságokat megvédenie, a közvagyont visszaszereznie, a magánvagyonokat megvizsgálnia. És mindehhez szövetségesekre kell találnunk Közép-Európában – mert bármennyire is összeugrasztott bennünket a történelem, feladataink és gondjaink közösek. Helyesen írja Csoóri Sándor a januári *Hitel*ben: „A nemzetek ritkán gyűlölködnek, az államok annál inkább.” Múltunk nagy hibája, hogy ott adtunk teret az államiságnak, ahová nem való, és onnan űztük ki a nemzetet, ami a sajátja. Közép-Európa államainak nem egymással – hanem az egész térséget fenyegető gyarmatosítással szemben kell önmagukat meghatározni, megerősíteni. E láthatatlan vidék nemzeteinek pedig újra teret kell kapniuk a kultúrában, a mindennapokban. Nem nyelvtörvényre, felvidékezésre – hanem büszkeségre és szabadságra van szükség. A kultúrateremtés feltételeire.

A kultúra nem csak hideg galériákat, absztrakt festményeket és szabad verseket jelent – a kultúra mindaz, ami értéket képvisel környezetünkben. A szőlőtőkétől a modern építészetig.

Közös könyvünk azon oldalai, amelyeket a konzervatív forradalom fel akar ismét lapozni. Hogy megőrizhessük, továbbírassuk.

Most ennek jöhet el az ideje.

